

Nyelvjárási sajátosságok Polgár és környéke helynév-anyagában*

1. A helynevek jelenkori dialektológiai vizsgálatokban betöltött szerepére a korábbiakban elméleti szempontból több kutató is felhívta a figyelmet, s ennek megfelelően végeztek olyan, a jelenkori nyelvjárások valamely sajátosságát feltáró empirikus kutatást, amely a helyneveken mint nyelvjárási adatokon alapult (vö. BENKŐ 1960, BÍRÓ 2000, N. CSÁSZI 2003, GUTTMANN 1999, HAJDÚ 1991, 2002, HEGEDŰS 1989, KIRÁLY 1981, MOLNÁR 1989, CS. NAGY 1997, PESTI 1989, SZABÓ G. 1985, SZABÓ J. 1981).

A helynevek (és az azokat összegyűjtő szótárak) dialektológiai forrásértéke különösen az olyan esetekben jelentős, amikor az adott területről (mint az itt vizsgált régióban Folyás, Görbeháza, Tiszagyulaháza és Újtikos településekről) más nyelvjárási adatok nem vagy csak igen kis mennyiségben állnak a rendelkezésünkre (vö. CS. NAGY 1997: 397, SZABÓ G. 1985: 76, BÍRÓ 2000: 51, N. CSÁSZI 2003: 519). A szóban forgó területen ezzel szemben Polgár A magyar nyelvjárások atlaszának (MNYA.) kutatópontjai közé tartozik, az Új magyar tájszótár (ÚMTsz.) pedig adatokat tartalmaz Polgár, Egyek és Újszentmargita településekről. A helynévszótárak jelentősége ugyanakkor az ilyen területeken is számottevő: egyfelől azért, mert — ahogyan rövidesen látni fogjuk — a korábbi nyelvjárási célú gyűjtemények adatai nem feltétlenül mutatnak meg bizonyos nyelvjárási sajátosságokat, másfelől pedig a kiadásuk óta eltelt jelentősebb idő miatt adataiknak a jelenkori helynévgyűjtések adataival való szembesítése akár dialektológiai változásvizsgálatra is lehetőséget nyújthat.

A helynevek különösen jól használhatók a hangtani és lexikális jelenségek nyelvjárási különbségeinek vizsgálatára, ugyanakkor jellegükből fakadóan morfológiai természetű eltéréseket kevésbé tanulmányozhatunk általuk (vö. BÁBA 2023). E téren leginkább a közvetett (úgynevezett orv) adatok lehetnek a hasznunkra: a helynevekben megmutatkozó alaktani sajátosságok viszonylag szűk köre (a birtokos személyjelezés, a birtokjel, a képzők sajátosságai stb.) mellett ugyanis a helynévszótárakban az adatközlőktől a helyre, illetve magára a névre vonatkozó

* A tanulmány az MTA Magyar Tudomány Ünnepe programsorozata keretében 2024. november 6-án elhangzott előadás írott, bővített változata. Az írás a Magyar Tudományos Akadémia által támogatott Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében készült.

szövegrészletek, valamint a szótárakba be nem került, a helynévgyűjtés során felvett hanganyagok olyan egyéb nyelvjárási elemeket is a felszínre hoznak, amelyek bár nem helynévi elemek (s ezért a helynévgyűjtemények szempontjából periférikusak), nyelvjárási szempontból ugyanakkor kifejezetten értékesek.

2. Az általam vizsgált települések helynévanyagának elemzése dialektológiai szempontból azért is kifejezetten hasznos, mert azok átmeneti nyelvjárást képviselnek: jelenkori és történeti adataik a Tisza-Körös vidéki régió közép-tiszántúli csoportjának jellegzetes sajátosságait éppúgy magukon hordozzák, mint a kibocsátó területek bizonyos elemeit. Az is előfordul továbbá, hogy a kibocsátó terület és a befogadó nyelvjárás sajátosságai felerősítik egymást.

A török kiűzése után az elnéptelenedett hódoltsági területekre a népfelesleggel bíró részekről spontán és szervezett áttelepülések, áttelepítések történtek. Ezek egy jó része a Palócföldről és a Jászságból történt (GYÖRFFY 1942: 22, SZABÓ J. 1990, BALOGH 2001: 319, PALÁDI-KOVÁCS 2004: 201). A betelepülések mögött a szóban forgó területeken mindemellett az egri káptalannak az a törekvése is ott állt, hogy a korábbi református lakosság helyett katolikus telepeseekkel népesítse be a területet (PALÁDI-KOVÁCS 2004: 223–225). PALÁDI-KOVÁCS ATTILA az alföldi palóc kirajzásokról szólva Polgár, Tiszagyulaháza, Újtikos, Görbeháza, Újszentmargita és Egyek kapcsán azok palóc-matyó eredetéről tesz említést: a 16. században az egri káptalannak adományozott települések a török hódoltság megszűnése után ismét az egri káptalan birtokába kerültek, s azokat különböző vármegyékből hozott telepeseikkel népesítették újra (2004: 223–225, vö. még SZÁLKAI 2024: 261). A vizsgált terület nemcsak nyelvi szempontból, hanem néprajzi tekintetben is teljesen elüt nemcsak a megye, de a járás többi lakosságától is (BOROVSKY-SZIKLAY 1900: 171, BENCSIK 1974: 319). Polgáron például a lakóházak tetőszerkezete, a lakosság viselete, a népszokások, a névviselési hagyományok egyaránt palócos jelleget tükröznek, illetve tükröztek a múltban (BENCSIK 1974: 319–322).

Az egyes települések kibocsátó területeiről a következők tudhatók. Miután Polgárt a hajdúk 1717-ig elhagyták, az egri káptalan katolikus jobbágyokat telepített a területre: elsőként Nógrád és Hont megyéből (például Cserhátszentiván és Terbegéc településekről), később Hevesből és Borsodból is települtek át palóc jobbágyok és nemesek. PALÁDI-KOVÁCS szerint „számolni kell a matyó felülrétegzéssel is”, a 19. században ugyanis főleg Szentistvánról, Mezőkövesdről és Keresztesről költöztek be ide nagy számban (2004: 223–224, vö. még PAPP 1967: 40–41, BENCSIK 1974: 152, 319, NYAKAS 1974: 149–164, GYÖRFFY 1929: 140, 1942: 246). Folyás és Görbeháza története szorosan összefonódik Polgár történetével, mivel a két település évszázadokig Polgár külterületének része volt, így a káptalan által visszaperelt területeken a 18. században szintén megjelentek az uraság emberei (MÓNUS 2000: 263–273, SZÁLKAI 2024: 39). PALÁDI-KOVÁCS ATTILA szerint Görbeháza kiterjedt tanyavilággal rendelkezett, és az ezeken a tanyákon élők többsége matyó

származású, illetve jelentős részük Polgár és Egyek palóc-matyó népéből került ki (2004: 224). Újszentmargitát, vagyis az egykori Szentmargitapusztát szintén Polgárral együtt szerezte vissza az egri káptalan a 18. század első negyedében. Ezt követően mezőkövesdi, majd polgári, egyeki, nagyiváni lakosok bérelték, „rajtuk kívül Szentistván, Szihalom, Mezőtárkány és Tarnaszentmiklós, azaz a káptalan által telepített palóc-matyó települések kaptak bérleteket. A pusztá fokozatos benépesítésében is ők játszottak meghatározó szerepet” (PALÁDI-KOVÁCS 2004: 224, vö. még NYAKAS 1974: 193, SÁRKÖZI 1975: 102, 427).

Tiszagyulaháza kapcsán GYÖRFFY ISTVÁN és PALÁDI-KOVÁCS szintén annak palóc eredetéről számol be. A település területe ugyan csak a 19. század folyamán népesült be, és Szederkény határából a 20. század elején vált különálló faluvá, de lakosai a palóc eredetű Polgárról és a dél-borsodi katolikus településekről származnak (GYÖRFFY 1942: 244–245, PALÁDI-KOVÁCS 2004: 224). Erről a település lakosai ma is tudnak: *Nem őüslakossok, ezeg bevándoroltak. Alapvetőüen Polgárról jöttek a lektöbben, tehát Polgárról települtek ki, de a környezöü falvagból is, tehát Dobról, Tiszadobról is, Szederkényből is* (Tiszagyulaháza, hanganyag).

Újtikos Tiszagyulaházához hasonlóan a 19. század végén és a 20. század első felében népesült be, s PALÁDI-KOVÁCS szerint „az egri káptalan birtokán létesült falu népe főként Polgárról, kisebb részben a borsodi, hevesi palóc-matyó községekből származik” (2004: 224).

Az ugyancsak az egri káptalan egykori birtokát képező Egyek katolikus lakosai a 18. században Szihalom, Kömlő, Tiszanána, illetve Tarnaleesz vidékéről származtak, majd a 19. században Mezőkövesdről érkeztek (PALÁDI-KOVÁCS 2004: 224–225, vö. még PAPP 1967: 13, SÁRKÖZI 1975: 98, 104).

Az eddig leírtak alapján azt mondhatjuk tehát, hogy a kibocsátó terület valószínűsíthetően az Ipoly vidéki (pl. Terbegéc) és a középpalóc (pl. Tarnaleesz, Cserhátszentiván), valamint az IMRE SAMU által Zagyva–Tarna–Tisza vidék nyelvjárásaiként megnevezett térség lehet (pl. Tarnaszentmiklós, Tiszanána, Kömlő, Mezőtárkány, Szentistván, Szihalom stb.). Ez utóbbit IMRE SAMU „a magyar nyelvterületnek nyelvjárástani szempontból egyik legérdekesebb, legszínesebb, legváltozatosabb” részének tekinti (1971: 359). Az általam vizsgált térséghez hasonlóan ezt a területet is átmeneti jellegűnek mondja, mivel jellemzőek rá egyfelől a palóc nyelvjárástípusok bizonyos sajátosságai (pl. a *t*, *d*, *n*, *l* palatalizációja *i* előtt, a *meg* igeikötő *g*-jének hasonulása, a *teteji* : *tetejē* birtokos személyjeles, illetve a keleti palócban jellemző *mondi*, *mēnnyünk* ’megyünk’ típusú alakok). A Zagyva–Tarna–Tisza vidék nyelvjárásában a palóc sajátosságokon kívül ugyanakkor megjelennek olyan nyelvjárási jegyek is, amelyek a keleti nyelvjárások sajátosságai (az igen erős *i*-zés, az erős diftongálás, a *lú*, *kű* alakok stb.) (i. h.). Mindezek alapján tehát Polgár vidékének nyelvjárásában Ipoly vidéki, középpalóc, keleti palóc, valamint a Tisza-Körös vidéki régió közép-tiszántúli csoportjára jellemző sajátosságokat egyaránt várhatunk.

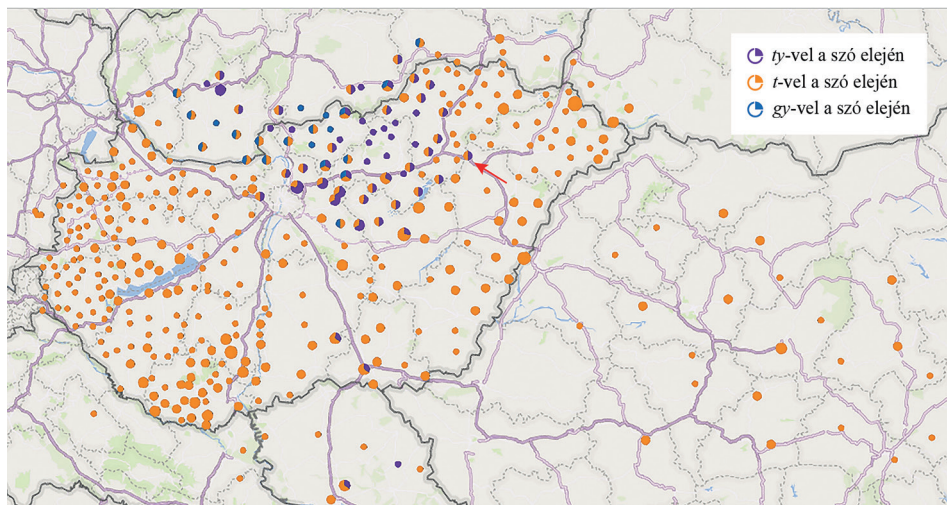
3.1. A közép-tiszántúli nyelvjáráscsoportra jellemző sajátosság például az, hogy Polgár és környékének nyelvjárásában erőteljes *i*-zés figyelhető meg, például: 1968: *kössig, nevit, ünnepségük, részt* (Polgár, VÉKONY 2024), 1965: *mentiben*, 1968: *bősigesen, Fehéregeres, környike, közepibe, legelőjim* 'legelőjén', *ménnyim, szélibe, tetejin, végim*, 2013: *Csikóús-kúti-rész, nevesztik, Örvény-szög, Repcis, Rít-szil*, 2022: *Bikás-lapos, Bibices-rít, Böszörményi-legelőü, idejin, rigén Sárkányheveris* (Görbeháza, SZALATYÁN 2024), 1967: *tetejire*, 1968: *idejibe, részim* 'részén', *kössigre, máskíppen, nevit*, 2023: *Ígett-hát* (Tiszagyulaháza, BÓDIS–TÖRÖK 2024), 1968: *közepim* (Újtikos, SZÉP 2024), 1909: *Nagy zsombikos*, 1967: *zsombikos*, 1968: *környike, közepit, részibe, kössikhé, kössíggel, nevit* (Újszentmargita, SZÉP 2025), *kilis* 'kelés' (Polgár, MNyA. 956), *penisz* (Polgár, MNyA. 1093), *testvérit* (Polgár, MNyA. 1154). Noha a palóc régió nyugati tömbjét szintén erős *i*-zés jellemzi (JUHÁSZ 2001: 284), ez a terület nagy valószínűség szerint nem tartozik a kibocsátó területek közé, így a vizsgálatainkban nem kell vele számolnunk.

Az erős diftongálás ugyancsak a közép-tiszántúli nyelvjáráscsoportra jellemző sajátosság, például 2013: *Akác-erdőü*, 2022: *Bagotai-legelőü*, 2022: *Bagotai temetőü*, 2022: *Bogárzóü* (Görbeháza, SZALATYÁN 2024), 2023: *Bagojfogóü* (Újtikos, SZÉP 2024), 2024: *Póúgár*, 2024: *Akasztoú-hát* (Polgár, VÉKONY 2024), *apróútörek* 'polyva' (Polgár, MNyA. 190), *átmennéinek* (Polgár, MNyA. 779), *belsőü* (Polgár, MNyA. 703), *bíróúho* (Polgár, MNyA. 1067). Igaz ugyan, hogy a palóc régió középső tömbjében „az *ó, ő, é*-k enyhe záródó diftongusban is realizálódhatnak (*jó^u, ő^üsz, kéⁱr*)” (JUHÁSZ 2001: 282), a Polgár környéki erőteljes diftongushasználat azonban minden bizonnyal nem ezzel, hanem sokkal inkább a környező települések hatásával magyarázható.

A vizsgált területen a főnévi igenév képzője a közép-tiszántúli nyelvjáráscsoportra jellemző módon jobbára *-ni* formában jelentkezik (JUHÁSZ 2001: 289), például 2024: *békötni, menni, megölelni, nevezni*, 1965: *lakni* (Folyás, PORCZIO 2024), 1993: *fogni, tojni*, 2023: *delelni, örölni* (Újtikos, SZÉP 2024), *híni* (Polgár, MNyA. 916), *inni* (Polgár, MNyA. 917), *ríni* (Polgár, MNyA. 918). A későbbiekben azonban látni fogjuk, hogy — különösen a korábbi élőnyelvi gyűjtésekben — igen gyakori a palóc eredetű *-nyi* forma használata is.

3.2. A palóc nyelvjárási régióban elsősorban a középső tömbben (vagyis a középpalóc és Ipoly vidéki nyelvjáráscsoportban) jellemző a *t, d, n, l* palatalizációja *i* előtt (JUHÁSZ 2001: 282–286). Ez a sajátosság A magyar nyelvjárások atlasza (MNyA.) és az Új magyar tájszótár (ÚMTsz.) polgári, egyeki és újszentmargitai adataiban nem jelentkezik. A települések helynévszótáraiban ezzel szemben ez a jelenség a legszembevetőbb nyelvjárási sajátosság (főként azokban a forrásokban, amelyek az adatközlőktől származó szövegrészleteket bőven közölnek).

Leggyakrabban az *n* palatalizációja tapasztalható *i* hang előtt, különösen a *-ni* főnévi igenév képzője esetében (vö. HEGEDŰS 2001a: 354), például 1965: *tarjányi*

1. ábra: A *tükör* hangalaki változatai a szókezdő mássalhangzó minősége szerint
A magyar nyelvjárások atlasza adatai alapján

'tiszatarjáni', 1968: *átmennyi, bírnyi, elhordanyi, káptalanyi, látynyi, megértényi, mëgművelnyi, művelnyi, temetynyi, termelnyi* (Polgár, VÉKONY 2024); 1967: *mënnyi* 'menni', *mëgbújnyi*, 2024: *tarjányi* 'tiszatarjáni' (Folyás, PORCZIÓ 2024); 1968: *fürdenyi, káptalanyi, legelnyi, lënnyi, tartanyi, termelnyi, tunnyi* (Görbeháza, SZALATYÁN 2024); 1968: *elásnyi, szétvernnyi, termelnyi* (Újtikos, SZÉP 2024); 1968: *annyi* 'adni', 1970: *kaszányi* (Tiszagyulaháza, BÓDIS–TÖRÖK 2024), 1880: *Debreczenyi Út* (Újszentmargita, SZÉP 2025), 1968: *Debrecënyi tábla, mëgbújnyi, vënnyi, rámondanyi, ányi* 'állni', *káptalanyi, legeltetynyi, mëgmunkányi* (Újszentmargita, SZÉP 2025).

A *t* palatalizációja *i* előtt ugyancsak gyakori, például 1956: *Kishortyi, Nagy-Hortyi*, 1956, 1965: *Hortyi*, 1968: *Kőkútyi déllő, Kőkútyi döllő, Kőkútyi út, menytyin* (Polgár, VÉKONY 2024); 1965: *Hortyikirálydomb*, 1968: *Kisvasútyi, mëntyim* (Görbeháza, SZALATYÁN 2024); 1968: *vezetyi*, 1970: *Kútyi-tábla* (Újtikos, SZÉP 2024); 1968: *délkeletyi, Fëlsőkútyi döllő* (Tiszagyulaháza, BÓDIS–TÖRÖK 2024); 1968: *Ökörkútyi tábla, Sósókútyi erdő* (Újszentmargita, SZÉP 2025).

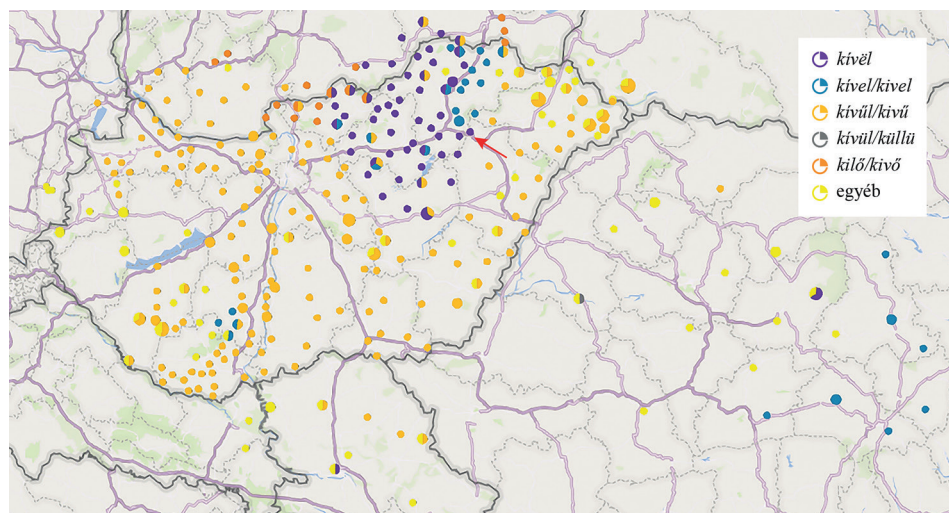
A *d* palatalizációja a vizsgált anyagban ezzel szemben jóval ritkább, például 1968: *emelkëgyik, húzógyik* (Polgár, VÉKONY 2024); 1970: *kezdőgyik* (Tiszagyulaháza, BÓDIS–TÖRÖK 2024), 1968: *húzógyik* (Újtikos, SZÉP 2024).

A palatalizáció egyéb esetei: 2024: *Kálmányé* (Egyek, CSEPREGINÉ FEHÉR–E. NAGY 2025), 1968: *benyőtte, Nyőt, nyő, látynyi* (Polgár, VÉKONY 2024), 1968: *nyő* (Görbeháza, SZALATYÁN 2024), 1968: *nyőttek, legeltetynyi* (Újszentmargita, SZÉP 2025). IMRE SAMU szerint ritkábban jelentkezik a palatalizáció *ü, ű* előtt is (1971: 250), az ide vonható példák azonban A magyar nyelvjárások atlaszában bukkannak csak fel, például *tetyű* (Polgár MNyA. 978), *tyűkör* (Polgár, MNyA.

224). Ez utóbbi elterjedési területe jól illusztrálja azt, hogy Polgár nyelvjárási szempontból mely területekkel mutathat rokonságot (lásd az 1. ábrát).

Feltehetően szintén a palóc területekhez köthetők a Polgár környéki helynév- és nyelvjárási anyagban a köznyelvel szembeni illabiális megoldások is, például 1968: *mögötti* (Polgár, VÉKONY 2024), 1762: *Keres dereka* 'Körös dereka' (Újtikos, SZÉP 2024), 1968: *kívél* 'kívil' (Görbeháza, SZALATYÁN 2024), *kívél* (Polgár, MNyA. 738), *kőműves* (Polgár, MNyA. 929), *rihēs* (Polgár, MNyA. 712), *siket* (Polgár, MNyA. 721), *vödër* (Polgár, MNyA. 1005), *pergelt* 'pörkölt, pirított (ételféle, ill. orvosság)' (Polgár, ÚMTsz. 4.), *sirínye* 'a zsúp- vagy nádtető gerincét alkotó, tövével felfelé álló kévesor' (Polgár, ÚMTsz. 4.), *térvénbiró* 'törvénybíró' (Polgár, ÚMTsz. 5.). IMRE SAMU leírása alapján a köznyelvi *ő* : nyelvjárási *ē* megfelelés viszonylag erőteljes a palóc régió középső területein, a köznyelvi *ü* : nyelvjárási *ē* szembenállás viszont mindössze néhány elemre, köztük a *kívil* lexémára korlátozódik (1971: 216–218), ami igen határozott nyelvföldrajzi megoszlást mutat: IMRE SAMU a Balassagyarmat–Szolnok–Tisza–Hernád vonaltól északra lévő területeket jelöli meg elterjedési területeként (lásd a 2. ábrát). JUHÁSZ DEZSŐ szintén úgy véli, hogy a palócság középső és keleti tömbjében inkább az illabiális megoldások a jellemzőek (a középső tömbben nemcsak a *söpör* ~ *sēpēr* ~ *seper*, *föl* ~ *fel* ~ *fēl* esetében, de a *mihely*, *kőműves*, *híves*, *kilső* stb. példáiban is) (2001: 283, 285).

Előfordulnak ugyanakkor a vizsgált helynév- és nyelvjárási anyagban a hangsúlytalan (többnyire asszociatív) *ő*-ző formák is, még ha ez szintén csak néhány lexémára, például az *őket* nyelvjárási változatára korlátozódik is, például: 1965: *őköt*, 1968: *kösztők* (Polgár, VÉKONY 2024), 2024: *környékön* (Egyek, CSEPREGINÉ

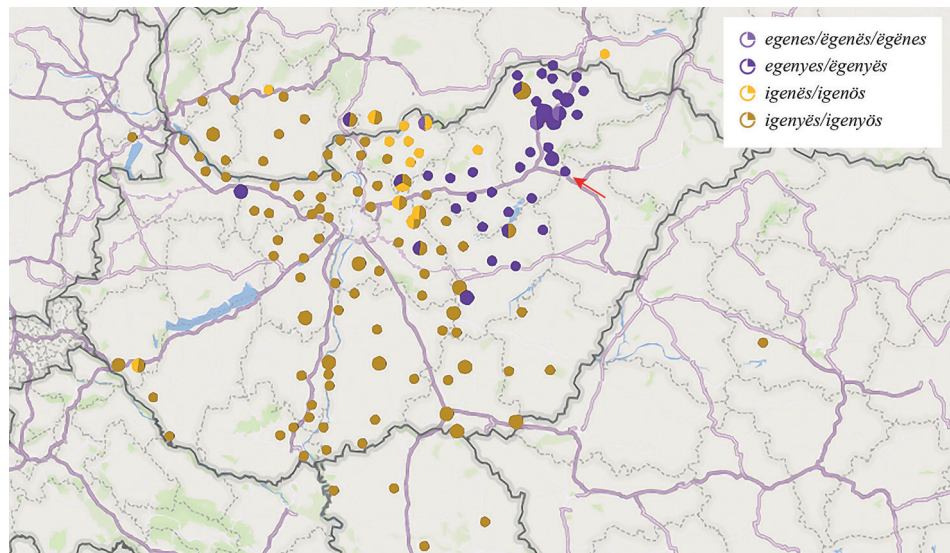

2. ábra: A *kívil* hangalaki változatai
A magyar nyelvjárások atlasza adatai alapján

FEHÉR–E. NAGY 2025), 1968: *Kösztők* (Tiszagyulaháza, BÓDIS–TÖRÖK 2024), 1967: *őkö*t (Görbeháza, SZALATYÁN 2024), *ökö*t (MNYA. 728). JUHÁSZ DEZSŐ szerint a palóc régió középső tömbjében ugyan nem jellemző az *ő*-zés, néhány, asszociatív hatást mutató példában azonban előfordulhat (például *tövöstő* 'tövestől', *őkö*t), az Ipoly vidékén pedig már erősebb az *ő*-zés, és jellemző az *l* előtti asszociatív *ő*-zés is (például *ebédöl*, *sindöl* 'zsindeley') (2001: 283, vö. IMRE 1971: 350, 352).

Ugyancsak jellegzetes területi terjedést mutatnak (lásd a 3. ábrát) a köznyelvi *egyen*es formával szemben ebben a térségben a helynevekben is adatható *ég*eny^{es} alakok: 1967: *ég*eny^{es} (Tiszagyulaháza, BÓDIS–TÖRÖK 2024), *ég*eny^{es} (Polgár, MNYA. 708), s az ugyanezt a hangtani sajátosságot tükrözik a (korábbi forrásokban előforduló) *g*énge (Polgár, ÚMTsz. 2.), *g*éngekukorica (Polgár, MNYA. 46) formák is.

A *meg* igekötő *g*-jének teljes hasonulása az ige szókezdő mássalhangzójához szintén a palóc régió középső tömbjében jellemző sajátosság (JUHÁSZ 2001: 283). Ez a jellegzetesség a vizsgált területen a következő elemekben mutatkozik meg: 1968: *mēmmondanyi*, *mēmmaratt*, *mēllopták* (Görbeháza, SZALATYÁN 2024); 1968: *mēmmaratt* (Tiszagyulaháza, BÓDIS–TÖRÖK 2024). A magyar nyelvjárási polgári és az Új magyar tájszótár polgári, egyeki és újszentmargitai adatai között ez a nyelvjárási jegy nem tűnik fel: *mēgver* (Polgár, MNYA. 835), *mēkfokta* (Polgár, MNYA. 901), *mēgjegyēzi* (Polgár, MNYA. 890), *mēgnyöü* (Polgár, MNYA. 871), *mēkpeniszédik* (Polgár, MNYA. 1095), *mēkpityvallik* 'megpitymallik', *megrázták*, *megvágatták* (Polgár, ÚMTsz. 3), csupán a *mēkkérésztēli* (Polgár, MNYA. 888)

3. ábra: Az *egyen*es *g*-vel előforduló alakjai
A magyar nyelvjárási atlasza adatai alapján

adat mutatja látszólag ezt a sajátosságot, itt azonban inkább a zöngesség szerinti hasonulás érvényesüléséről lehet egyszerűen szó.

Az igei személyragozásban ugyancsak mutatkoznak a közép-tiszántúli csoportra nem, sokkal inkább a palócságra jellemző jegyek. Az E/3. személyű igei személyragok közül például az *adi*, *mondi* típus jelentkezik egy esetben (*Aki toli, nem raki.*) a polgári hanganyagban. HEGEDŰS ATTILA az MNyA. 853. számú (*mondja*) térképe (MNyA.) alapján az *adi*, *mondi* típusú E/3. személyű igeragozás elterjedési területeként két nagyobb régiót: a déli-délnyugati és a kelet-palóc-északkeleti területeket jelöli meg (ezzel igazolva azt, hogy a jelenség megőrzött régiség, 2001c: 53, 54). Szintén bizonyos palóc területeken jellemző a folyási korpuszban előforduló 2024: *felszáríjja* (Folyás, PORCZIÓ 2024) forma. A magyar nyelvjárások atlaszában a polgári anyag *taníjja* ('tanítja, tanítsa') adata tanúskodik a jelenség előfordulásáról a területen (MNyA. 861, 862). A T/1. személyű alanyi ragozású igei személyrag *-junk/-jünk* alakja, például *ménnyünk* 'megyünk' (Görbeháza, SZALATYÁN 2024) szintén palóc jegy (JUHÁSZ 2001: 286). A sajátosságot A magyar nyelvjárások atlaszában polgári *ménnyünk* 'megyünk' adata szintén mutatja (MNyA. 772).

A palóc régió nyelvjárásai körében előfordulhatnak a köznyelvhez képest egyeztetési különbségek is (HEGEDŰS 2001b: 366), így például jellegzetes a határozatlan számnév után többes számú névszó használata, illetve KÁLMÁN BÉLA szerint északon és nyugaton az, hogy a birtokon is jelölik a birtokos többségét (1966: 57). A vizsgált települések anyagában ugyancsak megfigyelhetjük a köznyelvi egyeztetéstől eltérő adatok jelentkezését, például: 1968: *sok kígyók* (Görbeháza, SZALATYÁN 2024), *Ignácék földjük* (Egyek, hanganyag) (HEGEDŰS 2001b: 366, JUHÁSZ 2001: 284).¹

3.3. Más nyelvjárási sajátosságok nem köthetők kizárólag a kibocsátó területéhez és a közép-tiszántúli területéhez sem. Így például a birtokos személyjelezésben előfordul a vizsgált településeken mássalhangzó után a köznyelvi *j* nélküli változatokkal ellentétben a *j*-s alak: *üvegje* (Polgár, MNyA. 1137), *zsebje* (Polgár, MNyA. 1150), 1820: *halászattya*, 1968: *területtye*, *hajlattyának* (Polgár, VÉKONY 2024), 2013: *árokja* (Görbeháza, SZALATYÁN 2024), 1968: *határja*, *mérettyegbe* (Tiszagyulaháza, BÓDIS–TÖRÖK 2024), 1778: *folyamattyát* (Újtikos, SZÉP 2024). A *j*-s és *j* nélküli változatok használata azonban napjainkban erőteljes ingadozást mutat, s bár IMRE SAMU szerint ezekben felfedezhető földrajzi kötöttség, és a *j* nélküli formák északon-északkeleten gyakoribbak, ő maga is úgy nyilatkozik, hogy a kérdés további vizsgálatra szorul (1971: 311).

A T/3. személyű birtokos személyjelezésben a területen több adatban jelentkezik a háromalakú megoldás, vagyis az *-ok/-jok*, *-ék/-jék*, *-ök/-jök* variációk, például: 1968: *igazok* (Újtikos, SZÉP 2024), 1965: *apjok*, 1968: *natyságjok* (Polgár, VÉKONY

¹ Ilyen példákat a közeli Hajdúnánáson is találunk, ahol az egri káptalan területéről ugyancsak történt áttelepülés: 2012: *Szurkosék tanyájuk*, *Tót Gáborék tanyájuk*, *Ijjésék tanyájuk*, *Jóna Lajosék tanyájuk* (Hajdúnánás, PÁSZTOR–RESZEGI 2024).

2024), *onokájok, unokájok* (Polgár, MNyA. 1155), *szívek* 'szívük' (Polgár, MNyA. 1139), *kertyék* (Polgár, MNyA. 1114), 1968: *mérettyegbe* (Tiszagyulaháza, BÓDIS–TÖRÖK 2024), 1968: *főgyök* (Újtikos, SZÉP 2024), *kösztok* (Polgár, VÉKONY 2024). Ez a nyelvjárási sajátosság azonban egyes palóc területeken (így például az Ipoly vidéki Ipolytölgyes, Tolmács, a középpalóc Mátraszőlős, Zsip és a keleti palóc Szinpetri, Hét, Szuhogy településeken) éppúgy jellemző, mint a Tisza-Körös vidéki régió bizonyos kutatópontjain (például a közép-tiszántúli Tiszacsege és a hajdú-bihari Téglás településeken) (IMRE 1971: 312, JUHÁSZ 2001: 289, 2018: 142).

A középpalóc, az Ipoly vidéki, a déli palóc és a keleti palóc nyelvjárásban némelyik morfémban *r* után a *j* hang helyén *ny* áll (IMRE 1971: 350, 355, 357, JUHÁSZ 2001: 283). A vizsgált nyelvi anyagban a következő példák jelzik ezt a sajátosságot: 1967: *Varnyulapos*, 1968: *Varnyulapos* (Görbeháza, SZALATYÁN 2024), 2024: *Bornyújáró* (Folyás, PORCZIÓ 2025). A magyar nyelvjárások atlaszának polgári *bornyú*, *sarnyú* adata ugyancsak mutatja ezt a jelenséget: *bornyú* (Polgár, MNyA. 992), *sarnyú* 'sarjú' (Polgár, MNyA. 85). Ugyanakkor ez a sajátosság mégsem kifejezetten egyedítő, mivel A magyar nyelvjárások atlasza szerint egyes lexémákban az Alföldön nagyobb területen is jelentkezik (vö. még IMRE 1971: 255, FODOR 2001: 339).

Minthogy a nyelvterület igen nagy részén érvényesül az *á* utáni *o*-zás is (IMRE 1971: 193, JUHÁSZ 2001: 275, 284, 297), az olyan adatok, mint például *hijábo* (Polgár, MNyA. 744), 1968: *bikákat, fákot* (Görbeháza, SZALATYÁN 2024) nem köthetők kizárólag sem a kibocsátó, sem a közép-tiszántúli csoport nyelvjárásához.

Polgár környékén gyakori a köznyelvi *ny* : nyelvjárási *n* megfelelés is, például 1965: *dohánbevátó*, 1968: *félhánt* 'felhányt', *kukoricánövint*, *Örötvinkanális* (Polgár, VÉKONY 2024), 1784: *Óredwin fok*, 1970: *Örötvén-rész, Örötvín-rész*, 1993: *Ásván* (Újtikos, SZÉP 2024), 2022: *Dézsán, Dézsánba*, 2013: *Dohán ~ Dohánfőüd* (Görbeháza, SZALATYÁN 2024). IMRE SAMU szerint a jelenség a nyelvterület több részén megfigyelhető, s DEME LÁSZLÓ is úgy véli, hogy „látszólagos jelentkezése bizonyára több helyen is nem más, mint a paradigmatis *n ~ ny* váltakozásnak mássalhangzóval kezdődő szuffixum előtti (s esetleg abszolút szóvégi) alakja” (DEME 1956: 248, KÁLMÁN 1966: 46).

Ugyancsak nem köthető kifejezetten egy adott területhez a *megy* ige E/3. személyű *mögyén* (1968: *mögyén*, Polgár, VÉKONY 2024; *mögyén*, MNyA. 771) formája. Bizonyos egy szótagú (például a *megy* és a *v* tövű *tesz, vesz, lesz, hisz, visz*) igékben ugyanis igen nagy területen jelentkezik az *-n* ragos forma: „nyugatra kb. a Tarna–Zagyva vonaláig, délre a Körösökig általános” (IMRE 1971: 322).

A *j*-zés szintén nem tartozik azok közé a sajátosságok közé, amelyek alapján a kibocsátó és a környező települések nyelvjárási hatása vizsgálható lenne, mivel a közép-tiszántúli csoportban és a palóc régió keleti tömbjében is igen erős, a köznyelvit is meghaladó mértékű, amit az mutat, hogy egyes lexémákban a köznyelvi *l*-l szemben is *j*-t adathatunk, például 1968: *Pájinkási fenek, Pájinkási ódal*,

ajig 'alig' (Polgár, VÉKONY 2024), 1970: *Pájinkási-fenek* (Polgár, VÉKONY 2024), 1974: *akoj* (Polgár, BENCSIK 1974: 323), *jászoz* (Polgár, MNyA. 1016), 2013: *Pájinkás ~ Pájinkás-kúti-erdő*, 1970: *Pájinkás-erdő*, 1968: *Pájinkás erdő, -be | Ennek a szomszéccságába van a pájinkafőző*, 1968: *Ajig* (Újszentmargita, SZÉP 2025).

4. Polgár és környéke helynévanyaga több szempontból is jól kiegészíti A magyar nyelvjárások atlasza és az Új magyar tájszótár adatait. Egyfelől kétségtelen azoknak az adatoknak a dialektológiai forrásértéke, amelyek a nyelvjárási alapforrások által fel nem dolgozott településekről származnak. Folyás, Görbeháza, Tiszagyulaháza és Újtikos helynévadatai alapján megállapíthatjuk, hogy azokban a közép-tiszántúli nyelvjárás csoport legjellemzőbb nyelvjárási jegyei, valamint a palóc régióban fellelhető sajátosságok egyaránt jelentkeznek. Másfelől azt is tapasztaltuk, hogy Polgár, Egyek és Újszentmargita egyes nyelvjárási sajátosságai — így éppen a kibocsátó területek meghatározásában döntő jelentőséggel bíró *t*, *d*, *n*, *l* hangok *i* előtti palatalizációja, a *meg* igeekötő *g*-jének hasonulása és bizonyos egyeztetési sajátosságok — ezekben a forrásokban nem, a települések helynévanyagában viszont szép számmal tükröződnek.

A kibocsátó területek nyelvjárási sajátosságokkal való kimutatására kétségtelenül a dialektometriai módszer (így Polgár település esetében a Bihalbocs nevű geolingvisztikai szoftver által generálható hasonlósági térképlap) a legalkalmasabb (vö. VARGHA 2018, https://www.bihalbocs.hu/dialektologia_demo/rokonok.html#). A módszer alapjául szolgáló adatállomány azonban a helynévszótárak adataival tovább bővíthető, s az ilyen gyűjtemények esetenként olyan egyezésekre mutathatnak rá, amelyek A magyar nyelvjárások atlasza alapján nem voltak láthatóak. Abban az esetben pedig, ha a kibocsátó települések nem tartoznak A magyar nyelvjárások atlaszábanak kutatópontjai közé (mint ahogyan például Polgár kapcsán a feltételezhető kibocsátó települések esetében látjuk), a helynévszótárak elsődleges forrásai lehetnek az ilyenfajta összevető elemzéseknek.

Azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a felhasznált adatokban megmutatkozik egy-egy forrás kiemelt volta: így például szembetűnő, hogy számos, palóc vonást mutató adat a TERGE LAJOS-féle forrásokból származik (1968). Ez több okkal magyarázható, amelyek közül egyfelől az adatközlőktől származó szövegrészek felhasználásának különbsége lehet az egyik. TERGE szép számban közöl ugyanis az adott helyre, illetve a névre vonatkozó hosszabb szövegrészeket, így ezek olyan, nyelvjárási szempontból fontos adatokat is tartalmaznak, amelyek a helynevek alkotóelemeiként nem fordulnak elő. Ugyanakkor azt is számításba kell vennünk, hogy a vizsgált nyelvjárási sajátosságok a jelenkori nyelvjárásban esetleg már nem élő sajátosságok. Azt a kérdést azonban, hogy ez valóban így van-e, egy az adott településeken elvégzett nyelvjárásgyűjtés tudja csak a későbbiekben megválaszolni.

Jelen összevető vizsgálat hangtani, morfológiai és mondattani sajátosságokat hozott a felszínre, a betelepítések nyomai viszont természetesen igen gyakran lexicális szinten is megmutatkoznak. Igaz ugyan, hogy a nyelvjárásközi összevető vizsgálatokban a hangtannak van elsősorban kitüntetett szerepe (VARGHA 2016: 160, vö. BÁBA 2017), a későbbiekben mégis érdemes figyelmet fordítanunk az olyan, valószínűleg palóc eredetű elemekre, mint például a BENCSEK által említett *cserászka* 'slambuc, öhön', *zsuf* 'zsup', *had* 'nagy család, kiterjedt rokonság', *pecctej* 'a kisborjas tehén első teje', *peccpíte* 'a pecctejből készített étel' (BENCSEK 1974: 319–322). Ezzel szoros összefüggésben a vizsgált településeken használt földrajziköznév-állomány ugyancsak rámutathat a kibocsátó területek és a környező települések nyelvjárási hatásának mértékére (vö. BÁBA 2017). BENCSEK szerint az okleveles forrásokban használt *rekeszték* elnevezés is arra utal, hogy a polgáriak nem ismerték a Tisza vidékén használt *vész* kifejezést a rekesztőhalászat egyik ősi formájának megnevezéseként (1974: 323). Mindezt igazolandó egy 1804-es forrásból idéz: „A szederkényi halászsoknak ... vészeket vagy is rekesztékeket kihányattam.” (1974: 323). Polgár helynevei ugyanakkor arról tanúskodnak, hogy a már a korai ómagyar korban a Tisza vidékén elterjedt *szégye* (halászhelyek megnevezéseként) használatos volt a polgáriak körében. Ezt igazolja a *Szégyés* helynév (mely a 18. század végétől napjainkig adatolható), s annak viszonylag kiterjedt névbokra (*Szégyés foka*, *Szégyés-hát*, *Szégyés-háti-domb*, *Szégyés-háti-dűlő*, *Szégyés-háti-tanya*, *Szégyés laposa*, *Szégyés-oldal*). A *szégye* helynevekben való feltűnése ugyanakkor nem feltétlenül a korai ómagyar kori szóföldrajzi elterjedés kontinuitásának, hanem akár a betelepítésnek a következménye is lehet, az Új magyar tájszótár adatai ugyanis annak a peremvidékekre való visszaszorulását mutatják: *cége* (Göcsej, Csicsó), *szégye* (Tiszahát, Ung vm.), *szígye* (Nagygejőc), *cíge* (Hugyag) (ÚMTsz. *cége*).

További vizsgálati lehetőséget nyújt az a TÓTH TEODÓRA és DITRÓI ESZTER által korábban felvetett kérdés, hogy a migráció a névrendszerek sajátosságait befolyásolja-e, és ha igen, ez a hatás milyen mértékben és mely sajátosságokat érintően jelentkezik (vö. TÓTH 2013, DITRÓI 2017: 79–107). Egy ilyen összevető vizsgálathoz ugyanakkor nemcsak az itt érintett, hanem a környező és a kibocsátó települések helynévanyagának összegyűjtése és névrendszertani elemzése is elengedhetetlenül szükséges.

Irodalom

- BÁBA BARBARA 2017. Módszertani problémák a szigethelyzetű települések földrajzi köznévi adatainak vizsgálatában. *Magyar Nyelvjárások* 55: 63–73.
- BÁBA BARBARA 2023. Az E/3. birtokos személyjelezés nyelvjárási különbségei a korai okleveles forrásokban. *Magyar Nyelvjárások* 61: 37–58.

- BALOGH LAJOS 2001. A nyelvjárásszigetek. In: KISS JENŐ szerk., *Magyar dialektológia*. Budapest, Osiris Kiadó. 316–324.
- BENCsik JÁNOS 1974. A paraszti közösség gazdasági tevékenysége. In: BENCsik JÁNOS szerk., *Polgár története*. Polgár, Polgár Nagyközségi Közös Tanács. 227–323.
- BENKő LORÁND 1960. Nyelvjárástörténet a névtudományban. In: MIKESY SÁNDOR szerk., *Névtudományi vizsgálatok*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 132–135.
- BÍRÓ FERENC 2000. Nyelvjárási sajátosságok Körösladány helyneveiben. *Magyar Nyelvjárások* 38: 51–60.
- BÓDIS MIRA MÁRIA–TÖRÖK ESZTER 2024. Tiszagyulaháza helynevei. In: HOFFMANN ISTVÁN–E. NAGY KATALIN szerk., *Magyar Nemzeti Helynévtár 1. A Hajdúnánási járás helynevei*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 317–333.
- BOROVSKY SAMU–SZIKLAY JÁNOS szerk. [1900]. *Magyarország vármegyei és városai*. 18. kötet. Szabolcs vármegye. Budapest.
- N. CSÁSZI ILDIKÓ 2003. Nyelvjárási jelenséghatárok Zoboralja helynevei alapján. In: KESZLER BORBÁLA–HAJDÚ MIHÁLY szerk., *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. Budapest, ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet–Magyar Nyelvtudományi Társaság. 519–523.
- CSEPREGINÉ FEHÉR ORSOLYA–E. NAGY KATALIN 2025. *Egyek helynevei*. URL: https://mnh.unideb.hu/szotarak/Magyarország/HajduBihar/Egyek_szotar_online.pdf
- DEME LÁSZLÓ 1956. *Nyelvatlaszunk funkciója és további problémái*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- DITRÓI ESZTER 2017. *Helynévrendszerek modellalapú vizsgálata. A helynévminták összevető analízise statisztikai megközelítésben*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 40. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- FODOR KATALIN 2001. A nyelvjárási hangtani jelenségek. In: KISS JENŐ szerk., *Magyar dialektológia*. Budapest, Osiris Kiadó. 325–350.
- GUTTMANN MIKLÓS 1999. Az ö-zés jelensége Lendva környékének helyneveiben. *Névtani Értesítő* 21: 407–410.
- GYÖRFFY ISTVÁN 1929. A matyók. *Népünk és Nyelvünk 1*: 137–160.
- GYÖRFFY ISTVÁN 1942. *Magyar nép — magyar föld*. Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 1991. A magyar névtudomány a nyelvjárástörténeti kutatás szolgálatában. In: KISS JENŐ–SZÜTS LÁSZLÓ szerk., *Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 250–254.
- HAJDÚ MIHÁLY 2002. Tulajdonnév és dialektológia. In: SZABÓ GÉZA–MOLNÁR ZOLTÁN–GUTTMANN MIKLÓS szerk., *IV. Dialektológiai szimpozion*. Szombathely. 104–120.
- HEGEDŰS ATTILA 1989. Helynevek a helyesírás-történet és a nyelvjárástörténet szolgálatában. In: BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC szerk., *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 183. Budapest. 96–99.
- HEGEDŰS ATTILA 2001a. A nyelvjárási alaktani jelenségek. In: KISS JENŐ szerk., *Magyar dialektológia*. Budapest, Osiris Kiadó. 351–361.
- HEGEDŰS ATTILA 2001b. A nyelvjárási mondattani jelenségek. In: KISS JENŐ szerk., *Magyar dialektológia*. Budapest, Osiris Kiadó. 362–374.

- HEGEDŰS ATTILA 2001c. A 3. személyű tárgyas igerag kérdéséhez. In: BÜKY LÁSZLÓ–FORGÁCS TAMÁS szerk., *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei 2. Magyar és finnugor alaktan*. Szeged. 49–54.
- IMRE SAMU 1971. *A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2001. A nyelvjárási régiók. In: KISS JENŐ szerk., *Magyar dialektológia*. Budapest, Osiris Kiadó. 262–316.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2018. A közép-tiszántúli nyelvjárás a 20. század közepén. In: ÖRSI JULIANNA szerk., *A Nagykunság földje és népe*. Túrkeve–Szolnok.
- KÁLMÁN BÉLA 1966. *Nyelvjárásaink*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- KIRÁLY LAJOS 1981. A földrajzinév-gyűjtemények nyelvjárási tanulságairól és nyelvföldrajzi felhasználásukról. In: HAJDÚ MIHÁLY–RÁCZ ENDRE szerk., *Név és társadalom. A III. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 160. Budapest. 199–206.
- MNYA. = DEME LÁSZLÓ–IMRE SAMU szerk., *A magyar nyelvjárások atlasza 1–6*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968–1977.
- MOLNÁR ZOLTÁN MIKLÓS 1989. Szombathely környéki földrajzi nevek vallomásai egy élőnyelvi anyag tükrében. In: BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC szerk., *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 183. Budapest. 146–150.
- MÓNUS IMRE 2000. Folyás története. *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve* 27: 263–293.
- CS. NAGY LAJOS 1997. Királyhelme és környéke helynevei mint nyelvjárási forrás. In: B. GERGELY PIROSKA–HAJDÚ MIHÁLY szerk., *Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai 1–2*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. Budapest–Miskolc. 397–401.
- NYAKAS MIKLÓS 1974. A hajdúváros pusztulásától a jobbágyfelszabadításig. 1717–1848. In: BENCsik JÁNOS szerk., *Polgár története*. Polgár, Polgár Nagyközségi Közös Tanács. 134–226.
- PALÁDI-KOVÁCS ATTILA 2004. *Tájak, népek, népcsoportok. Válogatott tanulmányok*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- PAPP JÓZSEF 1967. *Tiszacsege*. A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 8. Debrecen.
- PÁSZTOR ÉVA–RESZEGI KATALIN 2024. Hajdúnánás helynevei. In: HOFFMANN ISTVÁN–E. NAGY KATALIN szerk., *Magyar Nemzeti Helynévtár 1. A Hajdúnánási járás helynevei*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 81–258.
- PESTI JÁNOS 1989. Szóföldrajzi szempontok a történeti és a mai magyar földrajzi nevek vizsgálatában. In: BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC szerk., *Névtudomány és művelődéstörténet: a IV. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 183. 156–159.
- PORCZIÓ VERONIKA 2024. Folyás helynevei. In: HOFFMANN ISTVÁN–E. NAGY KATALIN szerk., *Magyar Nemzeti Helynévtár 1. A Hajdúnánási járás helynevei*. 9–37.
- SÁRKÖZI ZOLTÁN 1975. Mezőkövesd története. 1275–1918. In: SÁRKÖZI ZOLTÁN–SÁNDOR ISTVÁN szerk., *Mezőkövesd város monográfiája*. Mezőkövesd. 39–173.
- SZABÓ GÉZA 1985. Földrajzi nevek és nyelvjáráskutatás. In: BÉKÉSI IMRE szerk., *Név és névkutatás. Az Incezfői Géza halálának 10. évfordulóján rendezett emlékülés előadásai*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 170. 75–82.

- SZABÓ JÓZSEF 1981. *Csongrád megye nyelvjárási sajátosságainak áttekintése a földrajzi nevek alapján*. In: HAJDÚ MIHÁLY–RÁCZ ENDRE szerk., *Név és társadalom. A III. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 160. 173–177.
- SZABÓ JÓZSEF 1990. *Magyarországi és jugoszláviai nyelvjárásszigetek*. Dél-alföldi Évszázadok 3. Békéscsaba, Szeged, Kecskemét, Csongrád Megyei Levéltár.
- SZALATYÁN ERZSÉBET 2024. Görbeháza helynevei. In: HOFFMANN ISTVÁN–E. NAGY KATALIN szerk., *Magyar Nemzeti Helynévtár 1. A Hajdúnánási járás helynevei*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 39–79.
- SZÁLKAI TAMÁS 2024. Történeti háttér. [Görbeháza, Polgár]. In: HOFFMANN ISTVÁN–E. NAGY KATALIN szerk., *Magyar Nemzeti Helynévtár 1. A Hajdúnánási járás helynevei*. 39–40, 261–263.
- SZÉP SZILVIA 2024. Újtikos helynevei. In: HOFFMANN ISTVÁN–E. NAGY KATALIN szerk., *Magyar Nemzeti Helynévtár 1. A Hajdúnánási járás helynevei*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 335–365.
- SZÉP SZILVIA 2025. *Újszentmargita helynevei*. URL: https://mnh.unideb.hu/szotarak/Magyarország/HajduBihar/Újszentmargita_szotar_online.pdf
- TERGE LAJOS 1968. *Földrajzinév-adás Polgáron és közvetlen környékén*. Kézirat. Szakdolgozat. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének könyvtára. K563. Debrecen.
- TÓTH TEODÓRA 2013. Dercen: egy nyelvjárássziget helynévrendszertani sajátosságai. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 9: 101–114.
- ÚMTsz. = B. LŐRINCZY ÉVA főszerk., *Új magyar tájszótár 1–5*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979–2010.
- VARGHA FRUZZSINA SÁRA 2018. *A nyelvi hasonlóság földrajzi mintázatai. Magyar nyelvjárások dialektometriai elemzése*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- VÉKONY VIVIEN 2024. Polgár helynevei. In: HOFFMANN ISTVÁN–E. NAGY KATALIN szerk., *Magyar Nemzeti Helynévtár 1. A Hajdúnánási járás helynevei*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 261–314.

Dialectal Peculiarities in the Place Names of Polgár and Its Surroundings

The role of place names in contemporary dialectological studies has been theorized by several researchers, and empirical research based on place names as dialectal data has been conducted to explore specific features of modern dialects. The dialectological value of place names (and the dictionaries that compile them) is particularly significant in areas where little or no other dialectal data is available (such as the settlements of Folyás, Görbeháza, Tiszagyulaháza, and Újtikos in the region under study). However, even in areas where dialectal data is more readily available—such as Polgár, which is one of the research points of the Atlas of Hungarian Dialects (MNYA.), and Egyek and Újszentmargita, which are represented in the New Hungarian Dialect Dictionary (ÚMTsz.)—place-name dictionaries remain highly valuable. This is because earlier dialect dictionaries and atlases may not fully capture certain dialectal characteristics.

From a dialectological perspective, analyzing the place names of the settlements under study is particularly useful, as they represent a transitional dialect. Both historical and contemporary data reflect characteristics of the surrounding settlements, as well as certain features from the settlers' regions of origin. Following the expulsion of the Turks, depopulated areas were resettled both spontaneously and through organized efforts, often by people from regions with surplus populations, notably Palóc region and Jászság. In addition to these spontaneous migrations, the Eger Chapter sought to replace the former Reformed population with Catholic settlers in the affected areas.

This study demonstrates that the place names of Polgár and its surroundings complement the data found in the Atlas of Hungarian Dialects and the New Hungarian Dialect Dictionary in several respects. Firstly, the dialectological value of place-name data from settlements not covered by these primary dialect sources is undeniable. The place names of Folyás, Görbeháza, Tiszagyulaháza, and Újtikos exhibit both the characteristic features of the surrounding settlements and influences from the Palóc region. Secondly, the study highlights that certain dialectal features of Polgár, Egyek, and Újszentmargita, which are crucial in determining areas of origin—are not reflected in the traditional dialect sources. However, these features do appear frequently in the place-name data of the settlements, reinforcing the importance of place names as dialectological evidence.